

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

**Мария Кошкова. Българско-словашки речник. Т. II. (Л – По).
Научни редактори Дезидер Колар и Надежда Костова.
Братислава, Словашка академия на науките, 2013. 691 с.**

**Maria Koškova. Bulgarian-Slovak Dictionary. Vol. 2. (L – Po).
Editors Dezider Kollar and Nadezhda Kostova. Bratislava,
Slovak Academy of Sciences, 2013. 691 p.**

The review deals with the 2nd volume of the *Bulgarian-Slovak Dictionary* (in three volumes), compiled by Maria Koškova. The Dictionary is the first significant work of Bulgarian-Slovak bilingual lexicography.

Вторият том на *Българско-словашкия речник*, издание на Словашката академия на науките, е вече на книжния пазар. Началото на проекта за създаване на такъв речник е поставено през 1998 г., а първият том е публикуван през 2004 г. Инициатор на проекта е доц. д-р Мария Кошкова от Славистичния институт в Братислава. Тя е и създател на лексикографската концепция за речника, основен съставител и редактор на том първи, единствен съставител на том втори, както и на последния том трети, върху който вече се работи. Научната редакция на представения тук втори том на речника е извършена от доц. д-р Дезидер Колар от Славистичния институт в Братислава и гл. ас. д-р Надежда Костова от Института за български език „Проф. Любимир Андрейчин“ към БАН.

До този момент в славянската лексикография са правени само два опита за съставяне на българско-словашки речник. Съществува един останал недовършен българско-словашки речник на Л. Земкова от 1977 г., а през 1979 г. е публикуван малък словашко-български и българско-словашки туристически речник на М. Одран. Тези две издания са отдавна неактуални поради ограничения си обем и до голяма степен остарелия си словник, а освен това са и трудно достъпни за българските читатели. Ето защо с пълно основание може да определим проекта за създаване на тритомен българско-словашки речник като първи значим принос в българско-словашката двуезична лексикография.

Българско-словашкият речник се основава върху съвременна лексикографска концепция, последователно следвана при изработването на отделните томове. Тя дава възможност да се отрази в пълнота българската лексика в нейното актуално състояние и да се представят изчерпателно преводните еквиваленти на българските лексикални и фразеологични единици в словашки език.

Целите на речника – да отговори на потребностите на широка аудитория от ползватели – определят и обхвата на словника му. Освен думи от основния речников състав на българския език в речника са включени и някои диалектни или остарели лексикални единици – главно такива, които се срещат в художествената литература от по-ранен период (например диалектни думи като *либе*, *мерджан*, *мюзевир*, остарели като *лих*, *личба*, *луб*, *лето*, *мадан*, *молепсвам*, *мукает*, *мутвак*, историзми като *легионер*, *мухтар*, *павликянин*, *пандур*, старинна лексика – *ложе*). Присъстват и някои просторечни думи с висока честота в речевата практика (те са маркирани със стилистичния квалификатор *субстандартно*), като например цялото словообразователно гнездо на *маскара*, също *лабав*, *лаф*, *лафя*, *мискинлък*, *мязам*. Включването на терминологична лексика (*лазурит*, *лютиче*, *пиджсин*, *пиктограма*, *опус*, *нит*, *нютон*), на топоними заедно със словообразователните гнезда, които образуват (*Мозамбик*, *mozамбиканец*, *mozамбиканка*, *mozамбикски*, *Ню Йорк*, *нюйоркски*, *нюйоркчанин*, *нюйоркчанка*, *Лайпциг*, *лайпцигски*, *Нюрнберг*, *нюрнбергски* и др.), както и на абривиатури (*МВР*, *МВнР*, *НЛО*, *ОАЕ*) също е от полза за читателите. Голямо предимство на речника е, че в него намират място и множество думи, съчетания и фразеологизми, появили се през последния четвърт век (напр. *лаптоп*, *лизингодател*, *липосукия*, *лустрирам*, *договор от Маастрихт*, *маймунско а*, *макроикономика*, *микроикономика*, *мезонет*, *мобифон*, *мол*, *мониторинг*, *мониторирам*, *мюсли*, *одит*, *одитирам*, *одитор*, *пилингмаска*, *пиратски запис*, *финансова пирамида*, *пера мръсни пари*). Чрез включването на неологизми се отразява най-съвременното състояние на българската лексика. Трябва да се подчертае, че към отразяването на неологичния материал се подхожда премерено, като се вземат предвид перспективите за утвърждаване на неологизмите в езиковата система. С основание се избягва включването на много актуални за определен период нови думи, които обаче имат по-скоро преходен характер и бързо се деактуализират (например названия на членове на новосъздадени партии).

Речниковите статии съдържат детайлна и изчерпателна лексикографска информация. Представят се граматичните форми и ударението на заглавната дума, и се посочва принадлежността ѝ към определена част на речта, чрез богатата система от квалификатори се определят стилистичните и функционалните особености на думата, дават се сведения за нейната реакция и съчетаемост (срв. **омотавам** ... **1.** *каквò òколо когò, òколо каквò ...*; **2.** *когò ...*; **3.** *когò в каквò ...*; **местене** **1.** *на каквò ...*; **2.** *на когò ...*; **3.** *на когò, на каквò ...*). Много последователно се отразяват възможните варианти на заглавната дума – словообразователни, фонетични, акцентни и пр., срв. *лазешката* и *лазешком*, *отвърстие* и *отверстие*, *òрлов* и *орлòв*, *муабет* и *мухабет*, *либе* и *любе*, *махаленка* и *махленка*. Привежда се изчерпателна информация за преводните съответствия на българските думи в словашки. Семантичната структура на многозначните български думи се разработва подробно с оглед на словашките преводни еквиваленти и във връзка с това в повечето случаи не съвпада със структурата от тълковните речници на българския език. Например глаголят *отигравам* е включен в *Речника на българския език* с две значения, а в разглеждания речник – с пет; глаголят *отразявам* е представен със седем зна-

чения в многотомния тълковен речник, а в *Българско-словашкия речник* – с четири. Като пример за детайлността на семантичната разработка може да се посочи глаголет *минавам*, чиято семантична структура съдържа 15 значения, глаголет *мятам*, при който са обособени 10 значения (още 8 са отделени при непреходния *мятам се*); предлогът *от* присъства в речника със 17 значения, предлогът *по* – с 19. При необходимост отделните значения на многозначните думи се конкретизират чрез различни пояснения, например привежда се антоним (срв. *мръсно* – противоположно *чисто*); дава се кратко обяснение на словашки, срв. **нещицè** ... 1. (*malá vec, drobnost*); уточнява се субектът, срв. **мътнèя** 1. (*o tekutine*) ...; 2. (*o očach, zraku ap.*) ...; 3. (*o farbe*) ...

Тъй като в български, за разлика от словашки, ударението е свободно, което би могло да породи трудности при изучаването на езика, много полезно за словашката читателска аудитория е това, че българските думи навсякъде (включително в илюстративните примери, във фразеологичните единици и пр.) се посочват с ударение. Особено полезна за българските читатели пък е привежданата информация за граматичните особености на словашките съответствия – вид на глагола (свършен или несвършен), рекция, стилистични особености (ако те не съвпадат с особеностите на българската заглавка).

Особено внимание е отделено на т.нар. безеквивалентна лексика, която по правило създава доста затруднения при превод. При липса на преводен еквивалент се дава транскрипция на българската дума и кратко обяснение на нейното значение в скоби (например при етнографизми като *лада*, *ладувам*, *лазарка*, *ламкане*, *литак*, *баба Марта*, *мартеница* или при историзми като *мухтар*). В някои случаи се посочва приблизителен еквивалент в словашки, ако такъв съществува, например **Лазаровден** ... (*deň*) sv. Lazara.

Положителна страна на речниковата статия е специалното внимание към употребата на българските думи в контекст. Посочват се съвременни и фреквентни словосъчетания, което е изключително ценно за ползвателите на двуезичен речник. Така например при първото значение на думата *любов* са приведени цяла серия примери за типични употреби: *бащина (майчина, сестринска, родителска) любов*, *любов към ближния*, *взаимна (неподелена, нещастна, ранена) любов*, *брак по любов*, *любов от пръв поглед*, *обяснение в любов*, *кълна се в любов*, *имам късмет в любовта*, *любов към литературата (към науката)*, *любов към родния град*, *любов към животните*; при съществителното *опасност* намираме словосъчетанията *атомна (лавинна) опасност* и изразите *в опасност съм*, *излагам някого на опасност*, *той е без опасност за живота*; при съществителното *организация* в първо значение – *извънбюджетна (неправителствена, с нестопанска цел, синдикална) организация*; при първо значение на причастието *печен* – *печено агне*, *печено месо*, *печени картофи*, *печени чушки*, *печен на грил*, *печен на скара*.

Към отделните значения след специален графичен знак – черен ромб, се привеждат и устойчиви съчетания, съставни названия, терминологични словосъчетания, словесни формули и др., включващи съответната заглавна дума. Например към първото значение на *любов* са приведени устойчивите съчетания *еликсир на любовта*, *платоническа любов*; към първото значение на *море* – географските названия *Адриатическо море*, *Мраморно море*, *Среди-*

земно море, Черно море; към първото значение на номер – устойчивите словосъчетания *входящ, изходящ, вътрешен* (телефонен) *номер* и съставните названия *държавен контролен номер (ДКН), единен граждански номер (ЕГН)*, както и типичните словосъчетания *враг номер едно* и *задача номер едно*; при първото значение на *организация* – съставните названия и техните абривиатури *Организация на обединените нации (ООН), Световна здравна организация (СЗО)*; при *мухоморка*¹ – терминологичните съчетания *бяла (зелена, петниста, червена) мухоморка* заедно с латинските им названия; при първо значение на *млечен* – *млечен бар, млечна зрелост, млечна киселина, млечна майка, млечни жлези, млечни зъби*.

Значително място в речника е отделено на фразеологията. При съществителното *огън* например са включени 23 фразеологични единици; при глагола *нямам* и безличния глагол *няма* – 33 фразеологични единици; богата е фразеологията и при заглавките *мост, мравка, муха, намеря, око, перушина* и др. След съответен графичен знак се привеждат устойчиви сравнения (*мрачен като облак, мрат като мухи, наблъскани като сардели (в кутия), зная като отче наш, мина като метеор, гледам като настъпена жаба, жълт като лимон, кисел като лимон, остана като гръмнат, наредени като аптекарски шишета*), фразеологизми (*през девет земи и морета, капка в морето, нося вода в морето, душа не ми остана, две думи не мога да обеля, отбих номера, бия отбой, открива Америка, наквася си гърлото, натривам муцуната, правя от мухата слон*), паремии (*който се дави в морето и за сламка се улавя; на пиян човек морето му е до колен; рибата в морето, той туря котлето; бягахме от вълци, налетяхме на мечки; казали на лисицата, а тя на опашката си; дай ми днес хляб и сол, а не утре печена кокошка*), крилати изрази (*думите отлитат, написаното остава*). Посочват се възможните варианти на фразеологизмите, на устойчивите сравнения и на паремии: *направлям / пробивам дупка в морето, сякаш гемите ми са потънали / пропаднали в морето, пея (си) вечната / същата / една и съща песен, заплитам се / обърквам се / омотавам се / оплитам се като тиле в кълчища, зная / познавам като петте си пръста, (намирам се) между чук(а) и наковалня(та), леко ми е на душата / сърцето, има си крушка опашка / крушката си има опашка, пилетата / пилците се броят наесен*. При липса на преводен еквивалент се привежда буквален превод или пък приблизително съответствие на българската единица в словашки, ако такова съществува. Например при пословицата *накарай мързеливия на работа, да те научи на ум*, включена в речниковата статия на субстантивизираното прилагателно *мързеливия(m)*, е посочено приблизителното словашко съответствие *kým lenivý mysli, chytrý spraví*. Тъй като в славянската фразеография все още не е разработен отделен българско-словашки фразеологичен речник, с детайлното отразяване на българските фразеологични единици (в широк смисъл) и техните словашки съответствия рецензирият речник би могъл на този етап да запълни липсата на такъв специален справочник.

Разработен в духа на съвременната теория и практика на двуезичната лексикография, *Българско-словашкият речник* е насочен към широк кръг ползватели от двете страни: българи, изучаващи словашки език, и словаци, изучаващи български език, студенти по славистика, университетски преподаватели по

двата езика, научни работници, преводачи и др. Трудът вече получи заслужено признание. Неговият първи том (А – К) е отличен с две награди: „Речник на годината – 2005“, награда, присъдена от международно жури на Асоциацията на преводачите в Прага, и награда в категорията лексикографски трудове на Литературния фонд в конкурса „Матей Бел“. Вторият том на речника (Л – По) също е носител на награда: почетна грамота на Дружеството на устните и писмените преводачи в Прага.

Качествата на речника ни дават основание да го определим като ценен принос в славянската двуезична лексикография.

Диана Благоева / Diana Blagoeva
Ванина Сумрова / Vanina Sumrova

✉ *Проф. д-р Диана Благоева, гл. ас. Ванина Сумрова*
 Секция за българска лексикология и лексикография
 Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
 бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
d.blagoeva@ibl.bas.bg; primma@mail.bg

✉ *Prof. Diana Blagoeva, PhD; Assist. Prof. Vanina Sumrova*
 Department for Bulgarian Lexicology and Lexicography
 Institute for Bulgarian Language “Prof. L. Andreychin”, Bulgarian Academy of Sciences
 52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria
d.blagoeva@ibl.bas.bg; primma@mail.bg